

mišljenja i komentari

Stare priče

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada

Scientia potestas est.
(Francis Bacon)

Otvorih televizor kad gle – opet se govori o Europi. Ne, daka-ko, o prelijevoj Europi na leđima bika, niti o produžetku azijskog kopna koji se proteže od Urala do Atlantika, nego u Ujedinjenoj Europi, o Europskoj uniji, o Sjedinjenim Europskim Državama (u skoroj budućnosti). Europa nema ništa protiv nas, mi u Europu očemo – ali nemremo (kao što reče Petrica Kerempuh pri pokušaju preskoka tornjeva zagrebačke katedrale). A nemremo ne zato što su nam zakoni i propisi neusuglašeni sa zakonima i propisima civilizirane Europe, nego zato što smo po svim materijalnim i kulturnim standardima daleko iza Njemačke, Francuske, Italije.... Kako izaći iz te mišje rupe van?

Javlja se naš akademik Vlatko Silobričić: trebamo više novaca ulagati u znanost i obrazovanje. Lijepo! U jednom se Fellinijevom filmu pojavljuje luđak koji s drveta viče: *“lo voglio una donna!”* – umjesto da pristupi djevojci koja mu se sviđa i pozove je (recimo) na kavu.

O tome je riječ. Problemi se ne rješavaju tako.

Ja se nisam počeo stalno pojavljivati u ovoj rubrici zato što sam govorio da su svi u redakciji ovog časopisa – od glavnog urednika pa nadalje – glupaci i nezalice, jer ne shvaćaju da časopisu treba jedna stalna rubrika s (naravno) stalnim suradnikom (a to sam ja) ležernijeg sadržaja. Umjesto toga počeo sam pisati jedan, pa drugi, pa treći članak – dok ideja da se obvežem pisati za svaki broj nije došla takoreći sama od sebe. Max Planck nije zasnovao kvantnu teoriju zato što si je utuvio u glavu da u životu mora napraviti nešto jako važno, a to je iznaći fiziku bolju od Newtonove, nego zato jer je želio riješiti jedan konkretan, gotovo minoran problem – izvesti jednadžbu zračenja crnoga tijela. Antoine Laurent Lavoisier nije počeo istraživati gorenje zato da stvori novu kemiju, nego zato da bolje izuči kemijsku promjenu na kojoj bi se uskoro trebala temeljiti nova (plinska) rasvjeta Pariza. Rengenska strukturna analiza nije nastala iz vruće želje da se napravi univerzalna metoda za određivanje strukture molekula, nego zato da se dokaže valna priroda rengenskog zračenja. Primjera bi se dalo navoditi u nedogled: velike stvari – i u životu, i u znanosti, i u politici – uvijek nastaju iz malih. “Zrno gurušice je, svakako, najsitnije od svega sjemenja, ali kad uzraste, bude veće od drugoga povrća, razvije se u stablo, tako da dolaze ptice nebeske i gnijezde se u njegovim granama”, kaže Isus (Mt. 13:32). Od jednog židovskog proroka i njegovih 12 sljedbenika nastala je religija koja već dvije tisuće godina određuje kulturu i političku povijest Europe i pola svijeta. Ništa se ne postiže velikim riječima, velikim planovima (osim duševne bolesti): uvijek treba početi od maloga.

Tako je i sa znanostu. Sjedinjene Države nisu ostale svjetska znanstvena velesila jer su svi Amerikanci napokon shvatili da se bez znanosti ne može, nego zato jer su ratujući s Japanskim carstvom morali postići vojno-tehničku premoć. Trebalo je proizve-

sti više i bolje: brodova, borbenih zrakoplova, tenkova, novih oružja (uključujući i nuklearnu bombu)... Po završetku se rata industrija preorijentirala na mirnodopsku proizvodnju. Bombarderi su se preobrazili u putničke zrakoplove, a nuklearne bombe u nuklearne reaktore. (Zbog istog je razloga čovjek poletio u svemir i stigao do Mjeseca – sve se to dogodilo zbog razvoja interkontinentalnih balističkih projektila.)

U Hrvatskoj se dogodilo baš suprotno. Mi iz Domovinskog rata nismo izašli kao pobjednici zaslugom naše moćne industrije, a još manje radom znanstvenika. Naša Nike ima lik švercera, jer upravo su ti i takvi ljudi opskrbljivali naše branitelje oružjem, unatoč međunarodnom embargu. I kad je rat završio, klasa švercera preorijentirala se na “mirnodopsku proizvodnju” – ilegalnu trgovinu svega i svačega, od cigareta do opojnih droga. Ta je klasa uspjela nametnuti i svoj sustav vrijednosti, sustav vrijednosti u kojemu znanje nije moć, kao što reče Francis Bacon, nego teret i bol. Znanje je postalo nešto što služi dokonim profesorima da se prave važni, znanstvenicima da iza njega skrivaju svoj nerad i poslovnu nesposobnost, akademikima da na temelju njega ostvaruju privilegije. Ulagati više u znanje i obrazovanje u našim otužnim prilikama znači otkidati od usta onih koji nemaju da bi se hranilo trutove. To su znali prepoznati i gledatelji televizijske emisije o kojoj sam govorio u uvodu ovoga članka.

Čitatelj će sada reći: “Gle ti njega – pa on sam za sebe kaže da je trut!” Ne, nije mi bila namjera da na zid srama pribijam bilo koga. Htio sam samo reći da odnos društva prema znanosti treba promijeniti, a onda će lako biti dobiti više novaca iz državne riznice. Samo kako?

Ne, naravno, tako da se priča kako bez znanosti i prosvjete nema pravog gospodarskog napretka.* Niti tako da se ultimativno traže veća izdvajanja za znanost (štrajkovi gladi i slični protesti već su *pase*). Jedini pravi put je da se znanstvenici počnu ponašati kao poduzetnici, a to znači da gledaju prije svega svoj interes (naravno, u okviru zakona), da pokušavaju sami pronaći puteve suradnje s gospodarstvom i da iznalaze načine kako da povećaju svoje prilode. Onaj tko se pokaže uspješnim i na znanstvenom i na poslovnom području, postat će atraktivan i potencijalnim suradnicima i privrednicima. Posao će sam od sebe napredovati. (Najbolji primjer za to je Pliva, koja je razvila najširu suradnju s mnogim znanstvenicima samo zato da bi bolje plasirala svoj proizvod *Sumamed* na tržištu.)

*Da budem do kraja jasan: neka politika može biti uspješna samo ako na vlast dođu ljudi koji preko takve politike mogu ostvarivati svoje osobne interese. Ideja da se ljude može zadobiti za neku političku opciju pozivanjem na razum (tj. uvjeravanjem), opasna je iluzija koja vuče korijen još iz Platonove *Države*. Socijalizam je zorno pokazao što znači otjelovljenje takve (Platonove) političke doktrine: sustav je pukao zbog “manjka klasne svijesti radnih masa”, a uistinu nije služio ničemu drugome doli promicanju interesa članova komunističke partije.

Što nas ipak koči da postupamo tako? Zakoni? Propisi? Ne. Rekao bih da je to prije svega naš mentalitet, mentalitet socijalizma, stanje svijesti u kojem prihvaćamo kao nešto sasvim normalno da se svi problemi trebaju rješavati "odozgo", da netko drugi (partija, upravitelj) treba i mora voditi brigu o nama, da je netko drugi (klasni neprijatelj) kriv za naš neuspjeh i da – ukratko – mi

sami nismo ni za što odgovorni, jer nam je sve nametnuto, a i odgovornost je, uostalom, u kolektivnom upravljanju kolektivna. Takav je način mišljenja – ne treba posebno naglašavati – milijardama kilometara daleko od liberalne europske misli, prema kojoj je svaki čovjek kovač svoje sreće i do kraja odgovoran za sve svoje čine.

O Ružičkinom imenu

N. Trinajstić

Institut Rugjer Bošković, Zagreb

Na redovitoj Godišnjoj (a ovaj put i izbornoj) skupštini Hrvatskoga kemijskoga društva (HKD), održanoj 16. prosinca 2002., tadašnja predsjednica Društva Mirjana Eckert-Maksić pročitala je prijedlog Upravnoga odbora HKD-a o utemeljenju nagrade HKD-a Lavoslav (Leopold) Ružička za mlade znanstvenike do 35 godina. Javio sam se odmah za riječ i kazao da Ružičkino ime nije bilo Lavoslav već Leopold. Posjedujem kopiju ovjerovljenog prijepisa iz Matične knjige rođenih u Vukovaru (koju sam dobio od Vladimira Preloga). U IX. svesku Matične knjige za razdoblje 1879.-1890., na stranici 298 pod rednim brojem 205. upisano je sljedeće: "Godine 1887. mjeseca rujna dana 13. rođen je i 15. kršten LEOPOLD STJEPAN zakoniti sin Stjepana RUŽIČKE i Amalie (Seva) SEVER ..." Ime Lavoslav se spominje u hrvatskim tekstovima o Ružički, ali Lavoslav nije prijevod imena Leopold. O tome sam već pisao u svojoj knjizi *Ogledi o znanosti i znanstvenicima* (Matica hrvatska, Zagreb, 1998., str. 19).

Nakon mojih riječi razvila se rasprava kako nazvati nagradu. Pokazalo se da naša šira kemijska javnost, pogotovo mlađe generacije, ne znaju kako se točno zvao naš veliki kemičar i sudobitnik Nobelove nagrade za kemiju 1939. Npr. Nenad Raos se istraćao kazavši da su Leopold i Lavoslav istoznačna imena. Dvojbe su nastale zbog nekritične uporabe imena Lavoslav. U različitim izvorima Ružička se naziva Lavoslav (vidi npr. *Leksikon JLZ*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1974., str. 856; D. Grdenić, *Povijest kemije*, Novi liber/Školska knjiga, Zagreb, 2001., str. 719) ili Lavoslav (Leopold) (vidi npr. *Hrvatski leksikon*, Naklada Leksikon d.d., Zagreb, 1997., II. svezak, str. 380; *Hrvatski opći leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1996., str. 867). O Ružičkinom imenu nekoliko sam puta razgovarao s Prelogom i Stankom Borčićem, a rezultat tih razgovora bio je da sam dobio kopiju ovjerovljenoga prijepisa iz Matične knjige rođenih u Vukovaru, koju gore spominjem.

Leopold je staro njemačko muško osobno ime, koje se rabi od kraja 11. stoljeća. Dolazi iz starolitvanskoga jezika i riječi *Liut*

znači *narod*. Toj riječi je dodana riječ *bald* značenja *smionost* te je tako nastalo ime *Liutbald* značenja *smionost* *kojom se odlikuje narod*. Evolucija od *Liutbald* do Leopold vjerojatno je išla preko *Liutpolt* i *Liutpold*. Bratoljub Klaić kaže nešto slično – *Leopold* je njemačko muško ime koje dolazi od *Liutpold* značenja *hrabar u narodu* (vidi B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matica hrvatska, Zagreb, 1978., str. 797).

U daljnju raspravu na Skupštini nisam se miješao, a odluka je bila da se nagrada nazove *Leopold Lavoslav Ružička*. Međutim, Upravni je odbor HKD-a na sjednici održanoj 27. siječnja 2003. odlučio, nakon gore navedenoga obrazloženja iz kojega se vidi da Leopold nije Lavoslav, da se nagrada nazove *Leopold Ružička* i tako pokuša spriječiti daljnju netočnu uporabu imena Lavoslav u vezi s Ružičkom. Ime Lavoslav tako se nekritički rabi da je lektorica u mojoj knjizi *100 hrvatskih kemičara* (Školska knjiga, Zagreb, 2002.) preinačila moj naslov *Leopold Ružička u Lavoslav* (Leopold) *Ružička*, premda se u tekstu o Ružički govori suprotno!

Na kraju napominjem da su u nas vrlo rijetka osobna imena motivirana *lavom*. Tako npr. Petar Šimunović, koji se bavi sustavnim istraživanjem podrijetla i značenja naših prezimena i osobnih imena, ističe u svojoj knjizi *Naša prezimena* (Nakladni zavod Maticice hrvatske, Zagreb, 1985., str. 102) da su kod drugih naroda osobna imena temeljena na riječi *lav* vrlo česta, za razliku od nas te navodi neka: Leo, Leone, Leon, Lion, Leonardo, Leonides, Lev, Lew, Hajdar (*lav* na turskom jeziku), itd. U tom skupu imena ne nalazimo ime Leopold, jer ono u njega ni ne spada.

ZAHVALA

Zahvaljujem se akademiku Petru Šimunoviću za pomoć u traganju za postankom i značenjem imena Leopold.